

Vågsjön, Sura socken

Arkeologisk efterundersökning av fyndplats

Lisjö 5:1
Sura socken
Surahammars kommun
Västmanlands län
Västmanland

Maud Emanuelsson

Vågsjön, Sura socken

Arkeologisk efterundersökning av fyndplats

Lisjö 5:1
Sura socken
Surahammars kommun
Västmanlands län
Västmanland

Maud Emanuelsson

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2021

Samtliga foton av Maud Emanuelsson om inget annat anges.

Omslag: Vågsjön med Käringön i bakgrunden. Foto från norr.

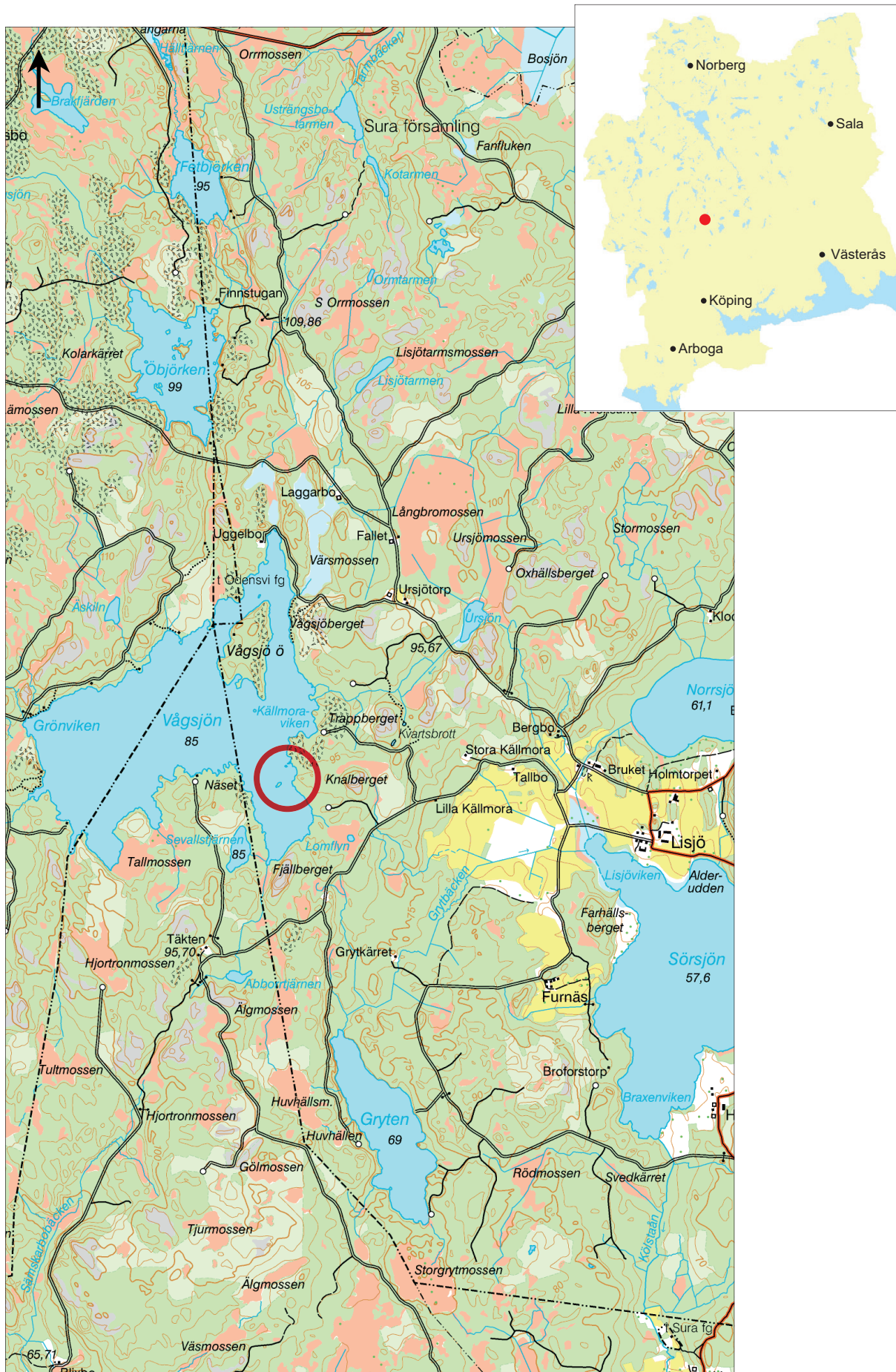
Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande MS2012/02954 samt 943754 och 944025.

ISBN 978-91-8041-011-3

Innehåll

Sammanfattning	5
Bakgrund	7
Ärendet	7
Natur- och kulturmiljö	7
Historik	8
Genomförande	10
Resultat	10
Utvärdering	10
Referenser	13
Litteratur	13
Övrigt	13
Tekniska och administrativa uppgifter	14
Bilagor	15
Bilaga 1. ¹⁴ C-analys	15

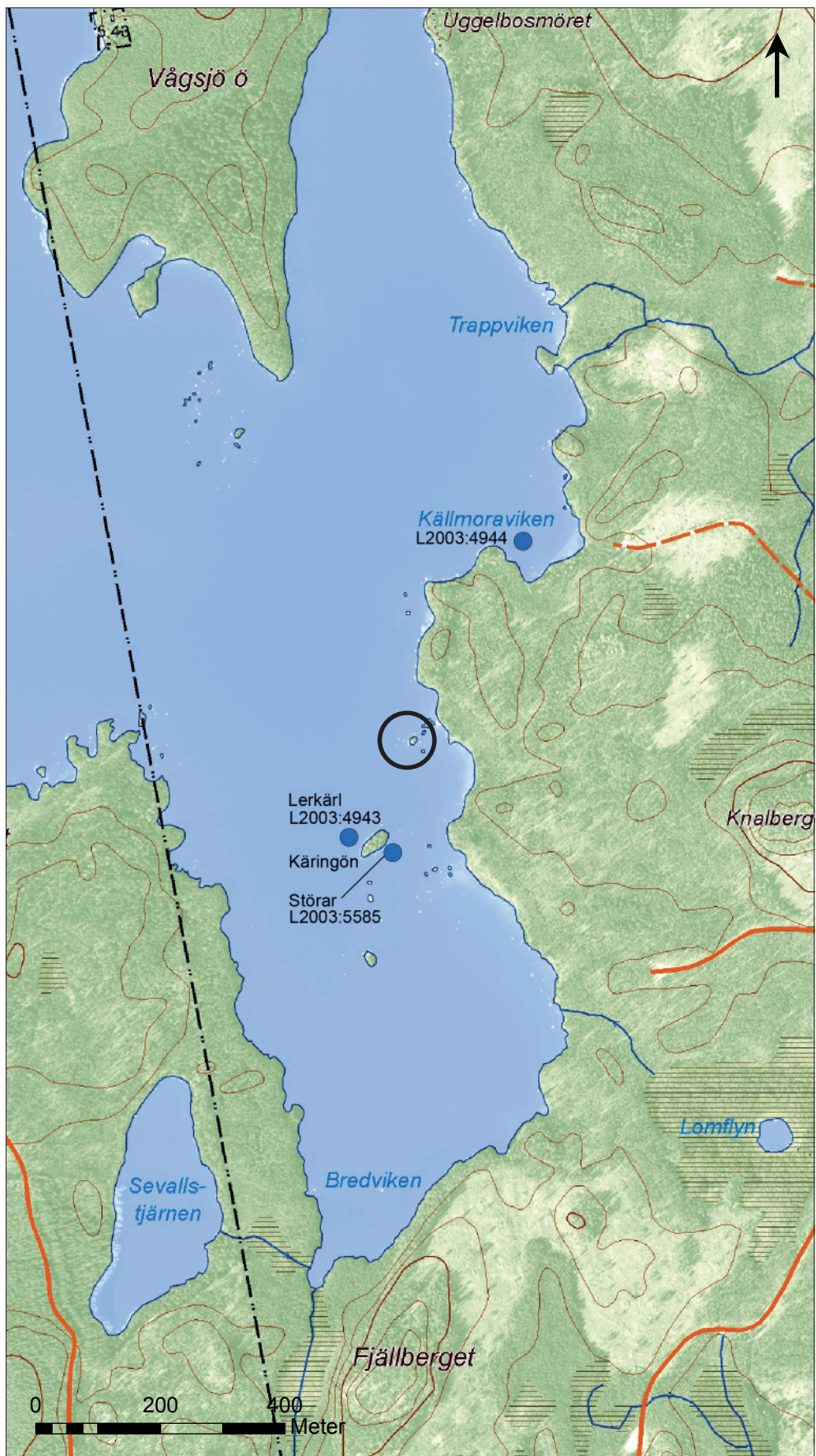

Figur 1. Undersökningsområdet markerat med en röd ring. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har utfört en efterundersökning av fyndplats för ett nypåträffat kärl. Platsen var belägen i Vågsjön, Surahammars kommun, i Västmanlands län. År 1998 påträffades i Vågsjön ett förhistoriskt lerkärl som tolkats vara deponerat i rituellt syfte, ett offerfynd.

Inga fler kärl eller andra föremål påträffades. Det nypåträffade kärlet visade sig vid närmare dokumentation inte bestå av keramik. Sannolikt har det varit en plåtburk som legat länge i vattnet och på vilken en ansevärd mängd järnutfällningar ansamlats.

Figur 2. Karta kompletterad med registrerade lämningar ur Kulturmiljöregistret (KMR). Blått = Övrig kulturhistorisk lämning. Aktuell plats för efterundersökningen är markerad med en svart ring. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:10 000.

Bakgrund

Ärendet

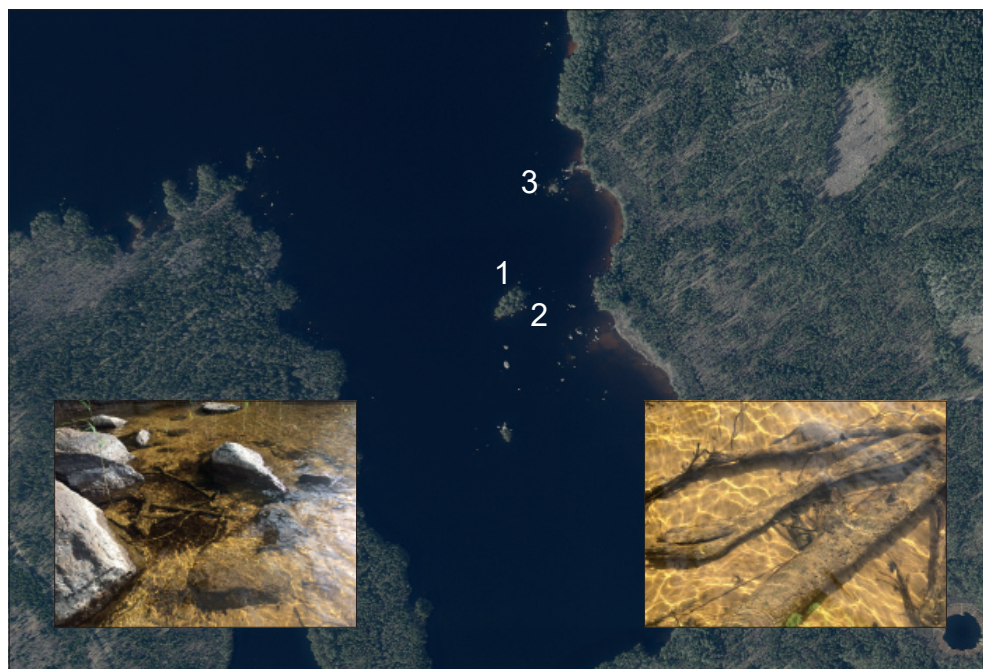
Sommaren 2020 hittade en privatperson ett kärl på botten av Vågsjön i Surahammars kommun. Det är andra gången som ett kärl påträffas på Vågsjöns botten. År 1998 påträffades ett lerkärl från romersk järnålder omkring 150 meter från den nya platsen (Eriksson 2000). Fyndet av ett nytt kärl aktualiserade teorin om att Vågsjön skulle kunna ha varit en förhistorisk rituell plats. Av den anledningen bestod Länsstyrelsen i Västmanlands län en efterundersökning av den nya fyndplatsen (dnr 431-4855-2020).

Uppdraget bestod i att undersöka och dokumentera platsen samt tillvarata kvarliggande delar av kärlet. En intervju skulle genomföras med upphittarna om omständigheterna kring fyndet. Kärlet skulle beskrivas och jämföras med fyndet från 1998 samt om möjligt dateras. Vid 1998 års efterundersökning påträffades ett 30 × 30 meter stort område med nedstuckna störrar. KM föreslog att inom detta uppdrag skulle en stör dateras i syfte att belägga eller avfärda samtidighet. Medel avsattes för en dendrodatering.

Kärlet lämnades över av privatpersonen till Västmanlands museum. Där förvarades kärlet omlindat av bubbel- och skumplast i en vattenfylld hink för att sedan (i detta skick) överlämnas till KM för vidare förvaring och undersökning.

Natur- och kulturmiljö

Vågsjön är en klar sjö, en källsjö utan tillflöden, i gränsområdet mellan Sura, Odensvi och Gunnilbo socknar. Sockengränsen utgör också gräns mellan tre kommuner – Surahammar, Köping och Skinnskatteberg. Eftersom det är en källsjö är siktförhållandena goda varför sjön är populär att dyka i. Omgivningarna består främst av skog och har så gjort under lång tid. Närmaste jordbruksmark finns knappt 2 km öster om Vågsjön.

Figur 3. Del av Vågsjön med fyndplatsen för lerkärlet funnet 1998 (1), platsen för nedstuckna störrar (2) och platsen för 2020 års efterundersökning (3). De mindre figurerna visar siktförhållandet i grunt vatten, men kan ändå ge en bild av sjöns klara vatten. Ortofoto Lantmäteriet.

Sjön är belägen omkring 85 meter över havet, vilket gör den till en av de högst belägna sjöarna i området. Den är också förhållandevis djup, mellan 10 och 16 meter. Storleksmässigt är sjön cirka 2,6 km bred i öst–västlig riktning och 3 km bred i nord–sydlig riktning. Det finns två öar, dels en större – Vågsjö ö – och en betydligt mindre – Kåringön. Det är intill Kåringön som lerkäret, stöarna och det nya fyndet påträffats. Platsnamn som *Kåring* kan vara ett så kallat noa-namn, en omskrivning för en gudinna man inte vill nämna vid namn. Öns namn är dock inte skriftligt belagt (Eriksson 2001:77).

Registrerade lämningar i närområdet är få. I sjön finns förutom fyndplatsen för lerkäret (L2003:4943) och platsen för de nedstuckna stöarna (L2003:5585) ytterligare en fyndplats (L2003:4944) där en enkel skafthålsyxia upphittats av dykare. På land finns ett mindre antal skogsbrukslämningar och lägenhetsbebyggelser från historisk tid.

Historik

Sommaren 1998 dök en privatperson i Vågsjöns klara vatten i hopp om att hitta material till sitt akvarium. Istället fann han ett mycket ovanligt fynd, ett lerkärl, som ”liknande en gammal rutten stock” (Eriksson 2000:3). Arkeologer vid Västmanlands läns museum konstaterade att det var ett förhistoriskt kärl med grov datering till Kristi födelse–yngre järnålder. Detta fynd ställde många frågor – var det ursprungligen ställt på markytan och senare översvämmad av en sjöreglering, var det oavsiktligt tappat i sjön eller var det avsiktligt ställt på sjöbotten i form av ett offer? Därtill fanns också frågan om det kunde finnas fler kärl på sjöbotten.

Länsstyrelsen bekostade en efterundersökning i form av en specialinventering av fyndplatsen och en dokumentation av kärlet. Det fanns också ett preventivt syfte, nämligen att hindra att platsen skulle kunna plundras om där låg synliga och oskyddade förhistoriska fynd på sjöbotten. Specialinventeringen genomfördes med plexiglaslåda från en båt och dykningar. Ingen grävning gjordes i sjöbotten. Inga fler kärl eller andra föremål påträffades. Däremot fann man ett cirka 30 × 30 meter stort område med nedstuckna stöar.

Kärlets bevarade höjd var 10–14 cm och dess yttre bottendiameter 18,5–20 cm (inre 16,5–18 cm). Botten var plan och sannolikt hade kärlet haft en avsatt fot. Våggarna var utåt lutande. Godset var grovt och flagigt, magrat med mycket grovt krossad bergart varav en stor andel fältspat. På insidan mot botten fanns en roströd rand av järnutfällningar. På den vittrade utsidan fanns rikligt med roströda järnutfällningar. Bedömningen var att det rörde sig om ett grovt hushållskärl som ursprungligen varit 20–40 cm högt. Godstypen är vanligt förekommande på västmanländska boplatser under äldre järnålder.

¹⁴C-analys av fastbränt material på kärlets insida gav en datering till 70–220 e.Kr., det vill säga äldre romersk järnålder (kal. 1 sigma). Fastbränt material på kärlets insida (matskorpa) analyserades också vid Stockholms universitet och bedömdes komma från vegetabilier, kanske ceralier, och möjligen i form av fermenterad gröt (Eriksson 2000:12, 16 och där anf. litt.).

Inget kunde styrka att sjön höjts i någon större omfattning genom sjöreglering. Utifrån platsens avskilda läge, långt från lämningar av järnålderstyp och jordbruksbygd, och att kärlet stod upprätt på botten (nedsjunket 0,1 meter), drogs slutsatsen att det rörde sig om ett våtmarksoffer om än med viss reservation då det endast rörde sig om ett upphittat kärl (Eriksson 2000).

Figur 4. Lerkärllet från äldre romersk järnålder påträffad på Vågsjöns botten 1998. Lerkärllet är rengjort från järnutfällningar, men två orange ränder från dem ansas. Foto Roy Cassé, Västmanlands läns museum.

Figur 5. Arbetsbild från specialinventeringen av sjöbotten från båt med plexiglasläda, sommaren 1998. Foto Thomas Eriksson, Västmanlands läns museum.

Genomförande

Efterundersökningen genomfördes den 4 september 2020. Den exakta platsen anvisades av upphittarna, som också bistod med båt och dykning. Från KM deltog Mats Nelson, erfaren dykare, samt rapportförfattaren, som fotodokumenterade. Förutom dykning på platsen för det upphittade kärlet sågades två störar av för dendrodatering.

De två dendroproverna visade sig vara för små för att datera. Enligt Hans Lindersson vid Lunds universitet hade 15–20 prover behövts för att få en bra årsringssekvens (Lindersson, muntlig uppgift). Istället ¹⁴C-daterades en del av en stör vid Tandemlaboratoriet, Uppsala universitet. Provmaterialet kom från en ung tall med en egenålder på 25 år (Lindersson, mejl).

Det var först inför dokumentation av kärlet, där godstyp, uppbyggnad och form skulle bedömas, som det plockades upp ur den vattenfyllda hinken. Ganska snart stod det klart att det inte rörde sig om ett lerkärl. KM kontaktade omedelbart Länsstyrelsen.

Resultat

En stör från lämning L2003:5585 har ¹⁴C-daterats till 1647–1949 e.Kr. (kal. 2 sigma). Det finns således ingen samtidighet mellan de nedkörda störrarna sydöst om Käringsön och det påträffade lerkärl (L2003:4943) nordväst om ön.

Utvärdering

Det är lätt att vara efterklok. Momentet att dokumentera kärlet skulle ha genomförts först, inte sist. Men risken att förstöra ett förhistoriskt lerkärl påverkade när denna insats valdes att göras och därför fick kärlet stå kvar i den vattenfyllda hinken.

Att kärlet hade rostutfällningar noterades tidigt, men då även det första kärlet haft rikligt med järnutfällning bedömdes detta som rimligt. Även vetskapen om att det första kärlet vid första anblicken inte varit så vackert, det beskrevs som ”en ruttan stock,” bidrog till slutsatsen att det ändå rörde sig om ett lerkärl.

Bakom järnutfällningarna fanns inte något kvar av det ursprungliga kärlet. Däremot fanns det avtryck efter ett material med slät yta inklusive en ”söm” där materialet fästs ihop. Bedömningen är att det rör sig om en plåtburk. Avtrycket med den släta ytan och sömmens form gör att det hålls för sannolikt att kärlet, i sin kategori, är av en äldre typ.

På grund av de nya förutsättningarna har ingen jämförande studie mellan de två kärnen genomförts. Inte heller har den planerade intervjun med upphittarna gjorts.

Tolkningen för platsen för den första krukans kvarstår. Där har inget förändrats, däremot har inte teorin styrkts. Ett resultat, klennt med dock, är att man kan utesluta samtidighet mellan störar och lerkärl. Till sist kan man konstatera att vi i alla fall hade tur med vädret.

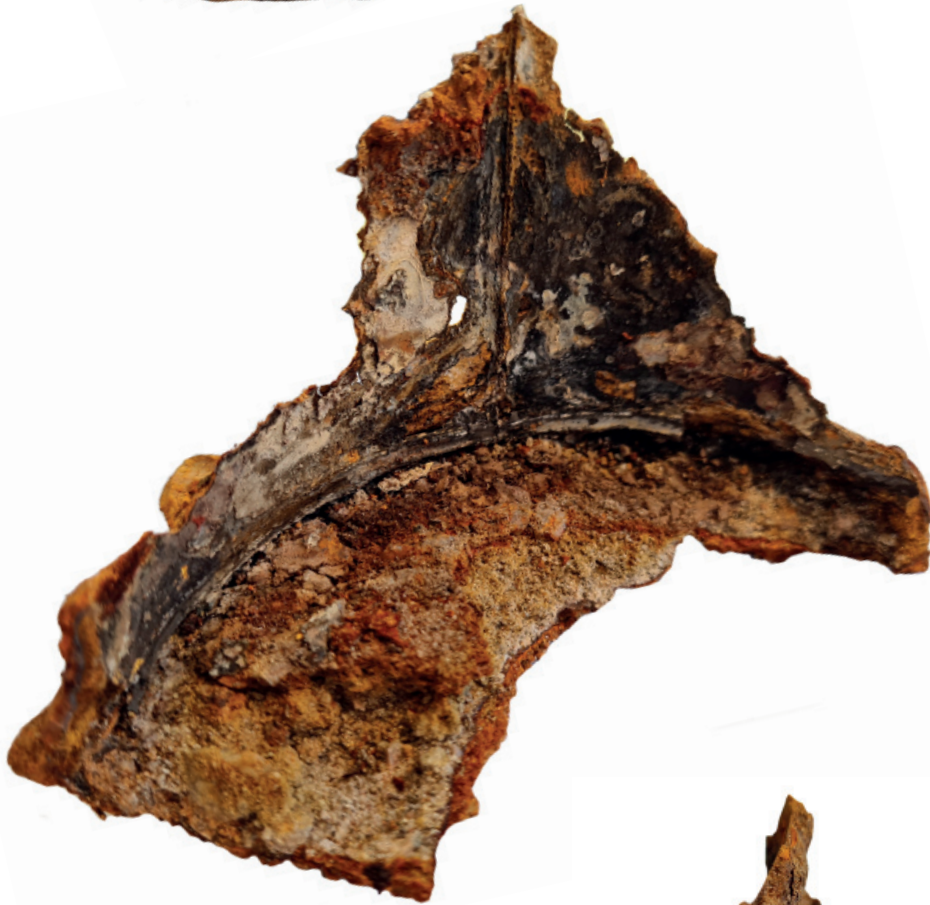
Figur 6. Det uppbittade kärlet. Foto Helena Arnell, Västmanlands läns museum.

Figur 7. Dykning pågår. Blå ring markerar platsen för lerkärlet (intill Käringön). Foto från norr.

Figur 8. Blå ring visar platsen för de nedstuckna störrarna. Centralt i bild ses Käringön. Foto från öster.

Figur 9. Övre bild och mittenbild visar antryck från förmodad plåtburk, nedre bild visar del av korrosion på utsidan av kärlet. Skala 1:1.

Referenser

Litteratur

Eriksson, T. 2000. *En kruka i Vågsjön. Sura socken*. Arkeologisk efterundersökning av fyndplats för kruka. Västmanlands län. Sura socken. Vågsjön. Lisjö 5:1. RAÄ 132. Västmanlands läns museum raapport 2000:28.

Eriksson, T. 2001. En kruka i sjön. I: *Västmanlands fornminnesförenings årsbok 77*.

Övrigt

Hans Lindersson, Institutionen för geologi, Lunds universitet, 2020-10-16.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM20125
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-4855-2020, 2020-08-27
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk efterundersökning av fyndplats
<i>Undersökningsperiod:</i>	4 september 2020
<i>Personal:</i>	Maud Emanuelsson (projektledare) Mats Nelson
<i>Landskap:</i>	Västmanland
<i>Län:</i>	Västmanland
<i>Kommun:</i>	Surahammar
<i>Socken:</i>	Sura
<i>Fastighet:</i>	Lisjö 5:1
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	X6618621/Y556696
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga dokumentationshandlingar utöver denna rapport.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd påträffades.

Uppsala 2021-01-18

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Kol-14 gruppen

Besöksadress:
Ångström Laboratoriet
Lägerhyddsvägen 1

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 – 471 3124

Telefax:
018 – 55 5736

Hemsida:
<http://www.tandemlab.uu.se>

E-post:
radiocarbon@physics.uu.se

Maud Emanuelsson
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41
722 12 VÄSTERÅS

Resultat av ¹⁴C datering av trä från KM20125, Vågsjön, Surahammar, Västmanland. (p 3305)

Förbehandling av trä:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (10 h, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (10 h, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga orga-niska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL där-emot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före mätningen av ¹⁴C-innehållet i acceleratoren förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 4, till CO₂-gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	δ ¹³ C‰ V-PDB	¹⁴ C ålder BP
Ua-68582	Prov 2002	-26,3	197 ± 28

Med vänliga hälsningar

Karl

Håkansson

Karl Håkansson/Lars Beckel

Elektroniskt undertecknad
av Karl Håkansson

Datum: 2021.01.19
11:03:38 +01'00'

Kalibreringskurvor

